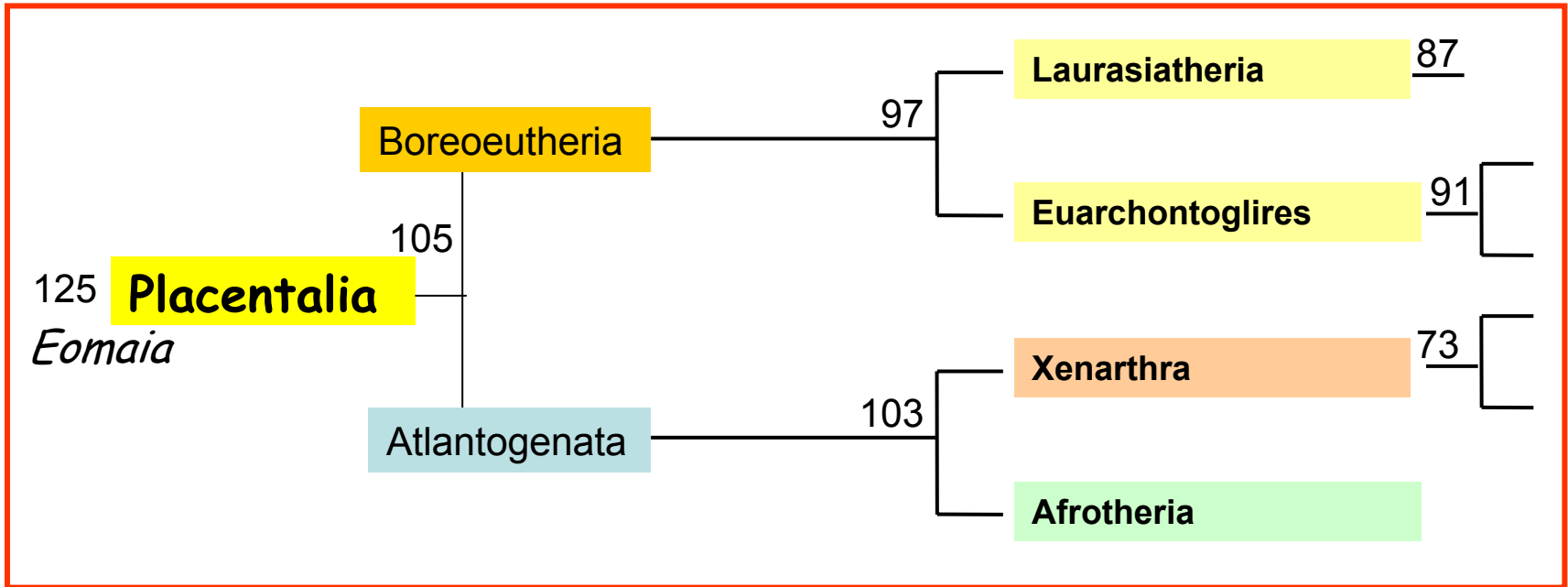

6. Fylogenetický systém savců 3: Placentalia – Euarchontoglires

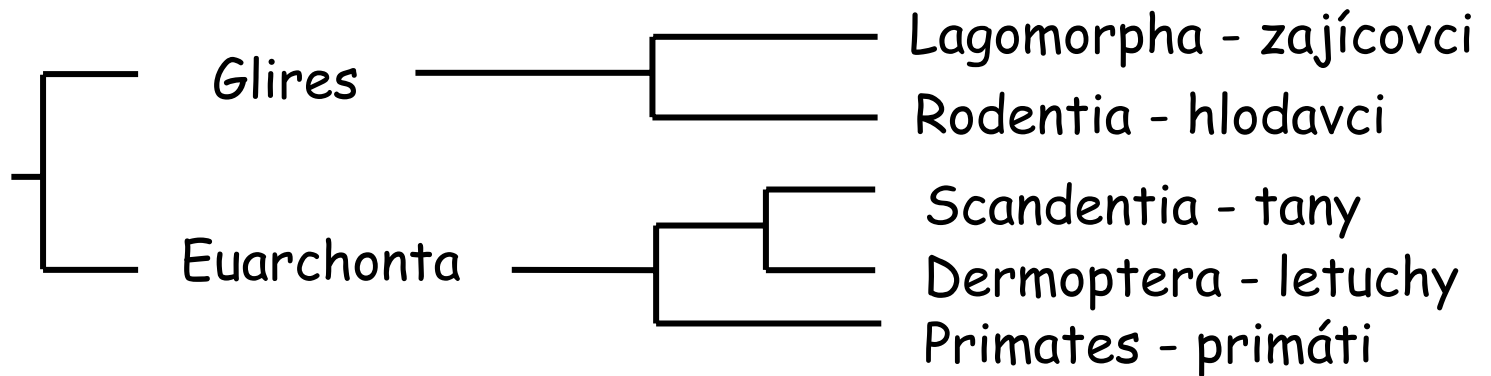

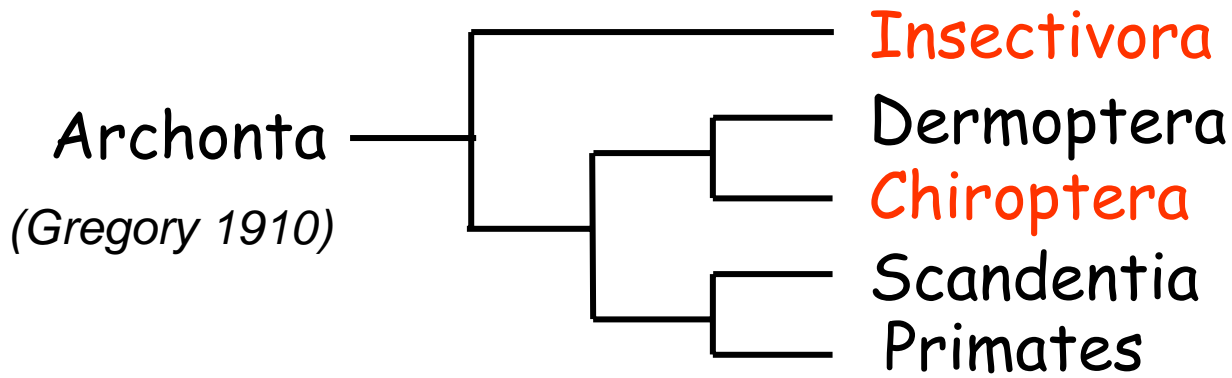
Euarchontoglires

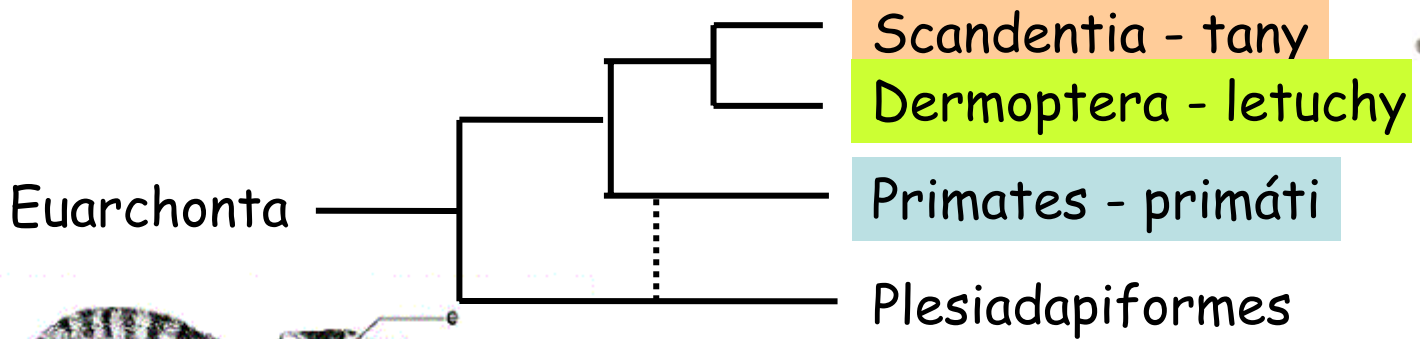
Podle Murphy et al. 2007

Předkové v Asii před 85-90 mil. lety

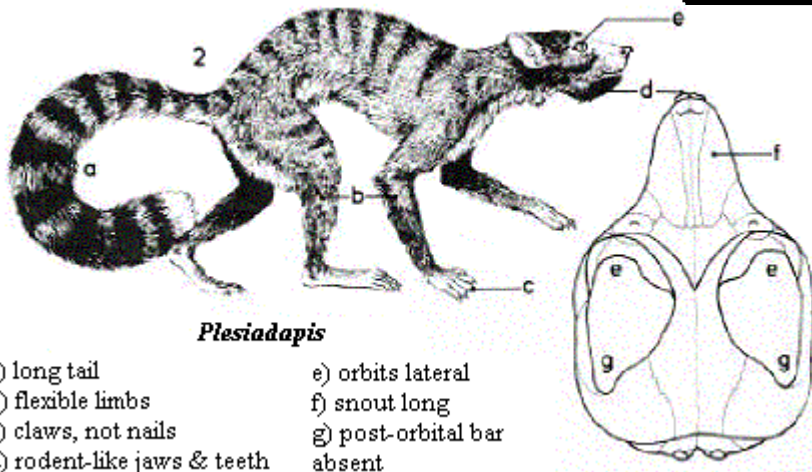

Archonta = Euarchonta + Insectivora + Chiroptera

Plesiadapiformes
střední paleocén - 60 Mya
Evropa, SAM

terestrický předek → arborikolní
(frugivorie, herbivorie)
velké řezáky a diastema)

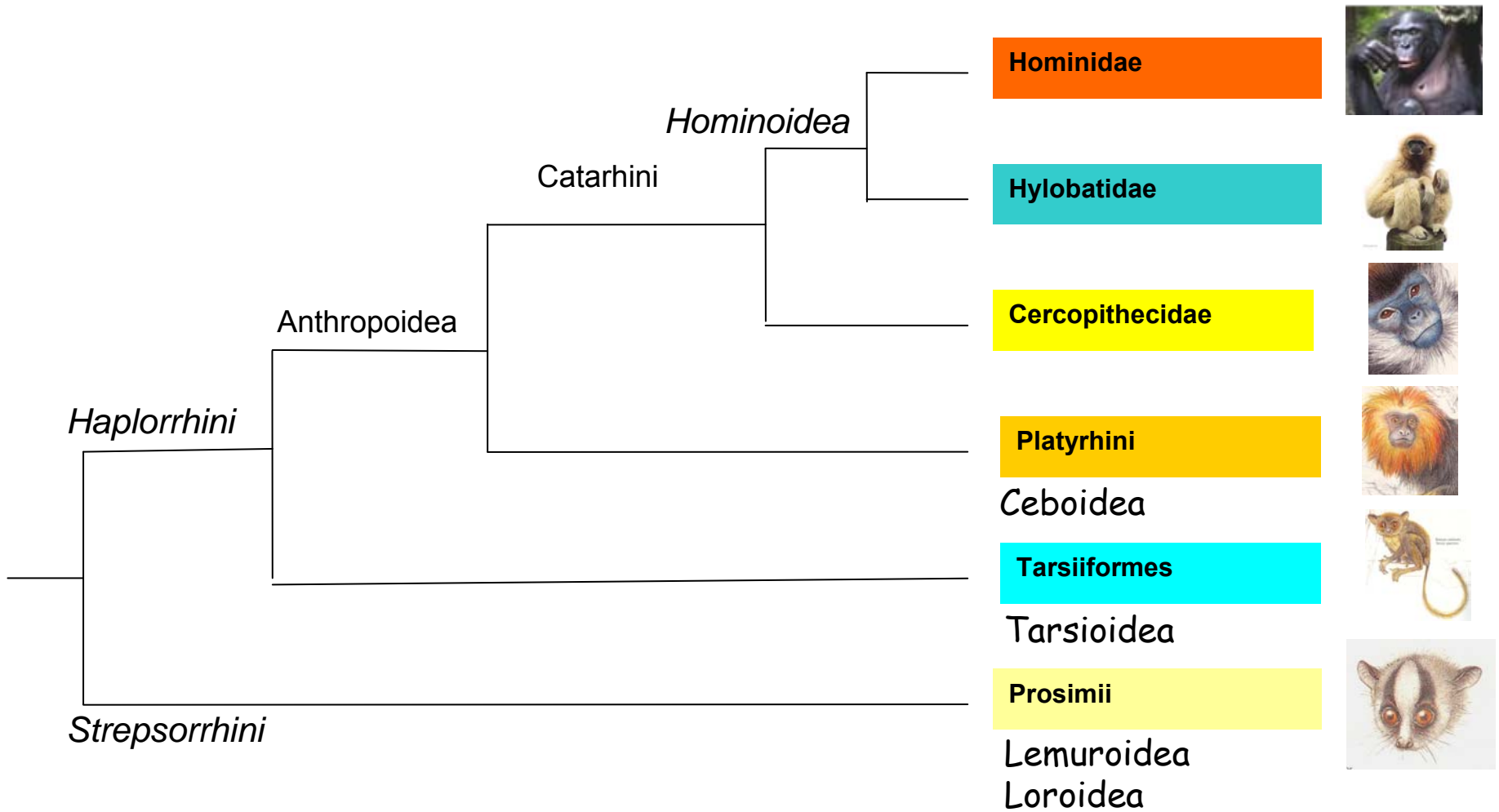
Primates - primáti

Primates = první, nejvyšší (Karl Linné)

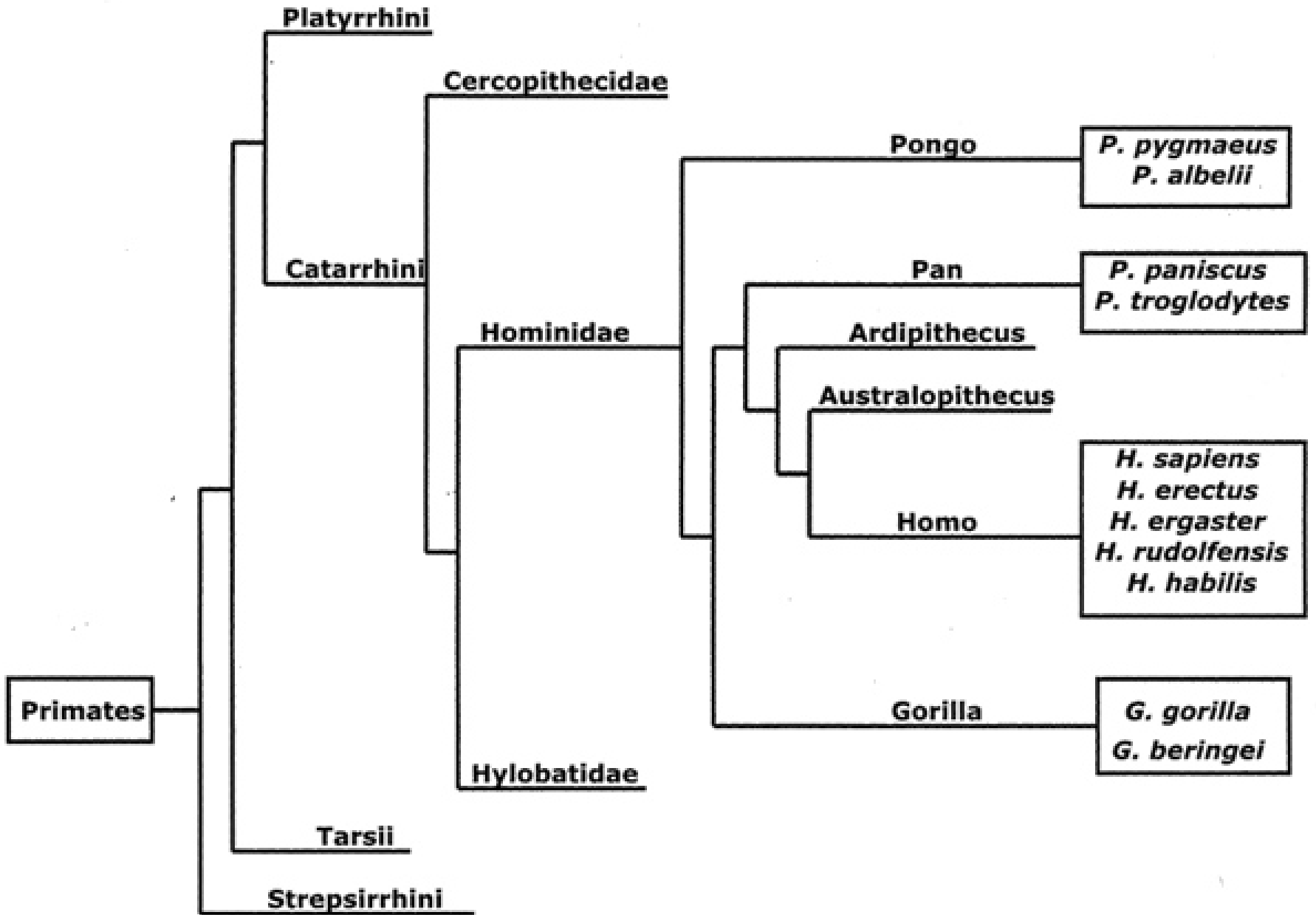
Arborikolní s přechodem k denní aktivitě (barevné vidění), adaptace ke šplhání - palec v opozici, ohebné prsty často s nehty, volný ramenní kloub - clavícula; tendence k prostorovému vidění, „generalizování“ savci, úplný bunodontní chrup (2133), počet zubů 18-38, gyrencephální mozek, redukce čichu - zkracování viscerokrania a zesílení jařmového oblouku, uzavírání očních, reprodukce - K-stratégové

Tropické lesy, 13 čeledí, 233 rec. druhů

Primates - primáti

Strepsorrhini - lemuři, rhinarium vyvinuto - stále vlhká, lysá kůže kolem nozder
 Haplorrhini - ostatní, redukované rhinarium

Primates

Haplorhini

relatively short rostrum

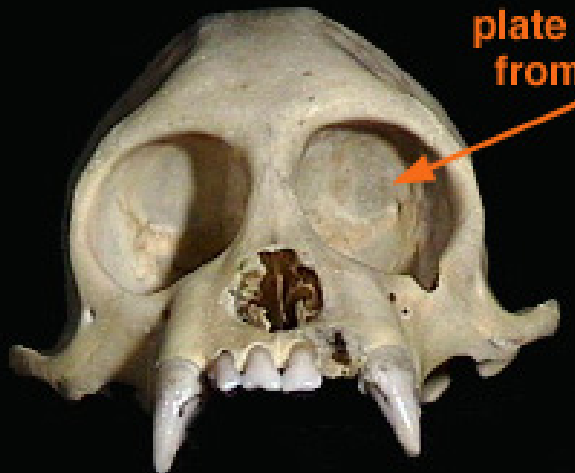
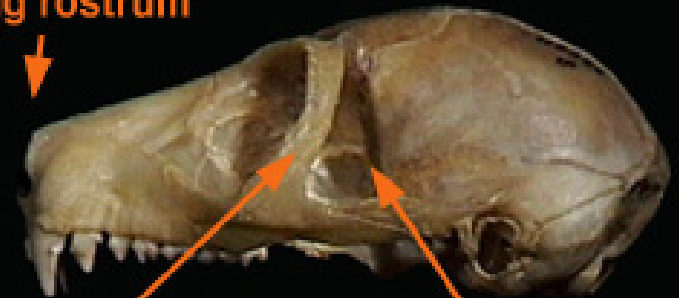

plate separating orbits from temporal fossa

Strepsirhini

relatively long rostrum

postorbital bar

temporal fossa

no plate

Prosimii - poloopice

- prsty většinou s drápy, palec vždy nehet, palec zadní končetiny chápavý, i srůstý prstů, hřebínek na drápku 2. prstu zadní končetiny
- velké oči - očnice ještě vzadu otevřené, převážně noční, malý mozek, zadní končetiny delší než přední, živí se hmyzem, nebo mlád'aty obratlovců, i býložraví
- krátká říje, 2-3 hlolá a slepá altriciální mlád'ata
- 7 čeledí, 88 druhů, subsaharská Afrika, Madagaskar, JV Asie

lemur kata *Lemur catta*

outloň *Nycticebus coucang*

Lemuroidea: jen Madagaskar, *lemuros* - lat. duchové zemřelých, duchové noci - světélkující oči, naříkavý pláč (indri - rezonanční vak na průdušnici - 2-3 km)

Cheirogaleidae - makiovití (trpasličí lemuři) - 15 (maki - *Cheirogaleus*, *Microcebus*, *Allocebus*), tuk v kořeni dlouhého ocásku, aestivace, 36 zubů, noční, vegetariáni.

Microcebus

maki

Microcebus lehilahytsara
Credit: Tho Hannover

lemur kata

lemur vari – pralesní forma

lemur vari – pralesní forma
poloostrov Masoala

Lemuridae - **lemuři denní**, 10 (Lemur catta, Eulemur, Haplemur, Valecia), čištění srsti spodními řezáky a špičáky, 36 zubů, dráp jen na 2. prstu zadní nohy, jinak nehty, vegetariáni, i na Komorských ostrovech - introdukce

noční lemur - *Lepilemur*

Megalapidae - lemuři **noční**, 23 (*Lepilemur*), jen 32
zubů, chybí horní řezáky

Daubentoniidae - ksukol ocasatý (aye-aye), *Daubentonia madagascariensis*, jen 18 zubů, **srostlé řezáky k hlodání** - skořápky ořechů, **vpředu dlouhý prostřední prst** k vytahování dužniny z bambusových stébel, ořechů ze skořápky, hmyzu ze dřeva, **noční**

ksukol

ksukol

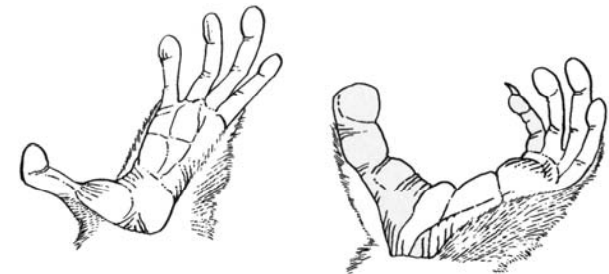
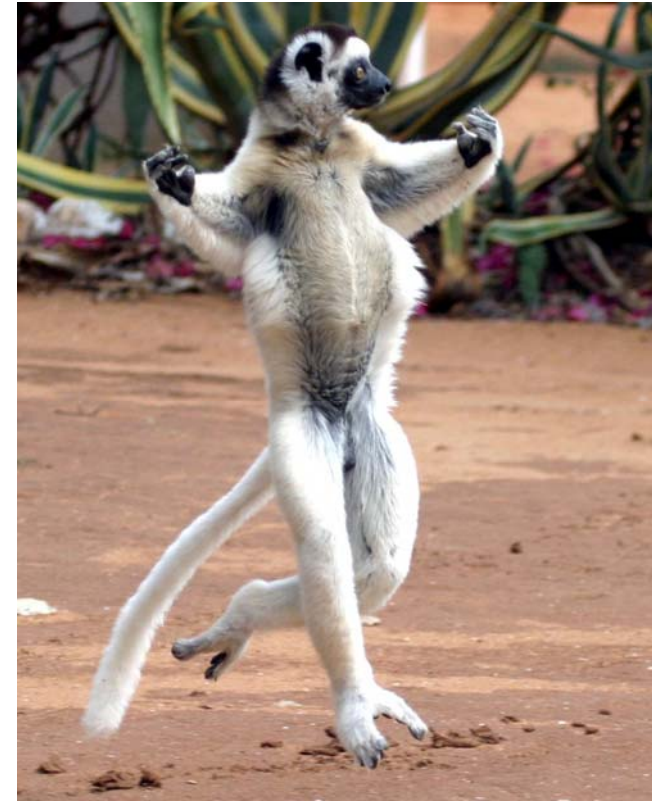
„madagaskarská veverka“ -
srostlé řezáky v hlodavé zuby

Indriidae - indriovití 11 (Indri, Avahi, Propithecus - sifaka), největší, dlouhé zadní končetiny, tělo ve svislé pozici, chůze po dvou, mezi prsty blána, 30 zubů, denní (avahi - noční), vegetariáni.

Propithecus - sifaka

Indri indri - redukovaný ocas,
až 10 kg

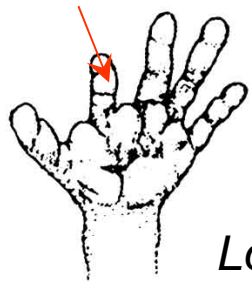
Avahi laniger - avahi vlnatý - redukovaný ocas, do 1 kg, poplašný křik ava-hi, noční

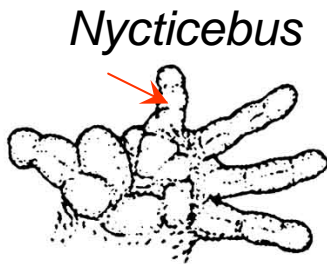

Loroidea: Afrika, Indie, JV Asie

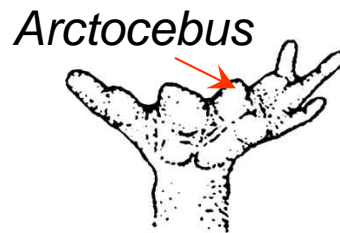
Lorisidae - outloňovití 6 (*Loris* - lori, *Nycticebus* - outloň, *Arctocebus* - poto, *Perodicticus* - poto), zavalití, kulatá hlava, malé boltce, velké oči, zakrnělý ocas, 2. přední prst zakrnělý, zadní s česacím drápem, ovoce i hmyz, **noční**, Indie, Cejlon (lori) a JV Asie, Indonézie, Borneo, Filipíny (outloň), Afrika (poto)

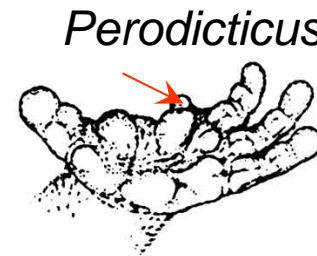
Loris

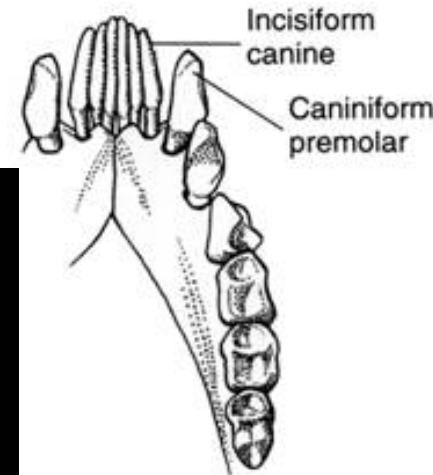
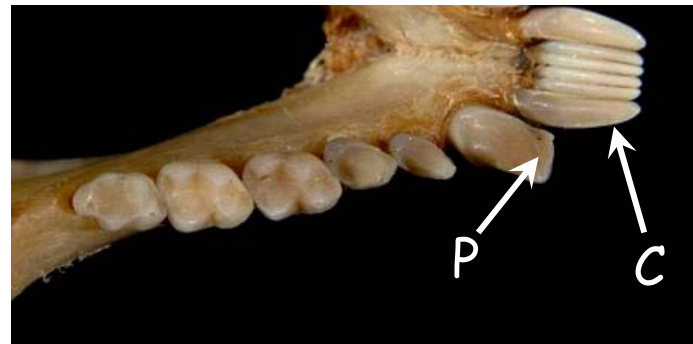
Nycticebus

Arctocebus

Perodicticus

Nycticebus - outloň

Galagonidae - kombovití 12 (*Galago*, *Galagoides*, *Euoticus*, *Otolemus*),
Afrika, 36 zubů, velké boltce, děti buše, dlouhé nohy, chytání
létajícího hmyzu, dlouhý ocas - kormidlo při skoku, vedle hmyzu se žíví
pryskyřicí a mízou stromů, překociální mlád'ata, aktivita soumráčná až
noční

Galago senegalensis - komba ušatá

Tarsiidae - nártouni (7)

Pokročilá stavba mozku, JV Asie, noční - velké oči, velká hlava, malý trup, dlouhý ocas, na prstech paličkovité přísavky, dlouhé nártý (tarsalia), loví skokem hmyz a drobné obratlovce

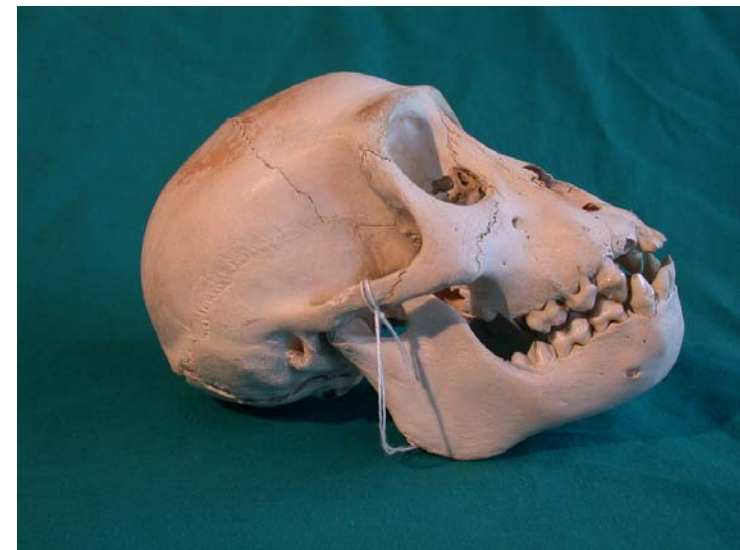
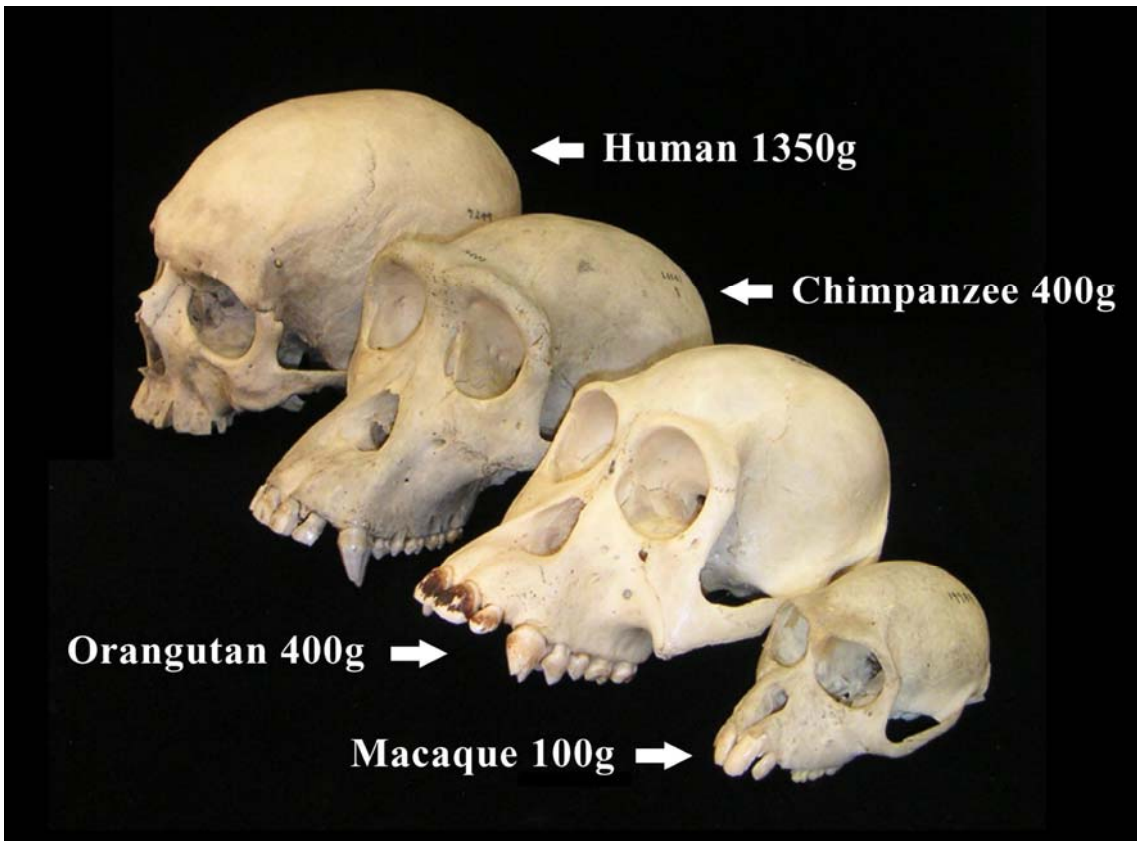
Tarsiidae - nártounovití (*Tarsius*)

Anthropoidea - vyšší primáti

zkrácený obličej, **oči ve frontální rovině s uzavřenými očnicemi**, dokonalý zrak, velký gyrifikovaný mozek, nehty, denní aktivita (vyjma JM mirikina), převážně býložraví (plody), kosman zakrslý - gorila

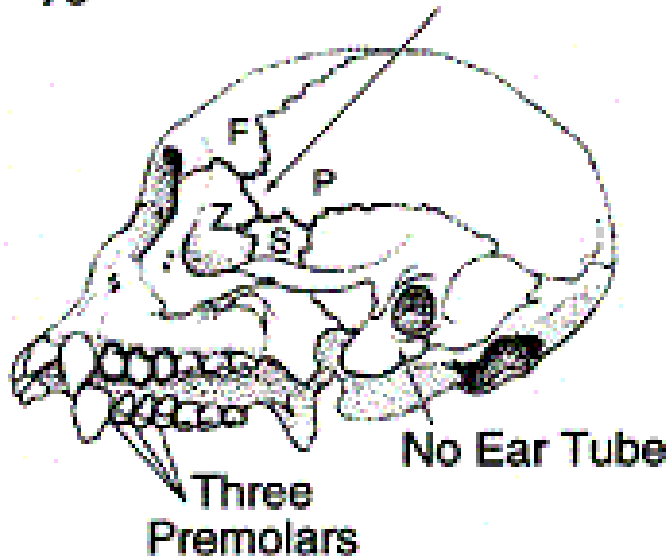

Platyrrhini (Ceboidea) - ploskonosí, opice N. světa (4 čeledi, 128 druhů), drápkaté opice

Široká mezi nosní přepážka, **ectotympanicum** - tenký prstenec, JAm

PLATYRRHINES

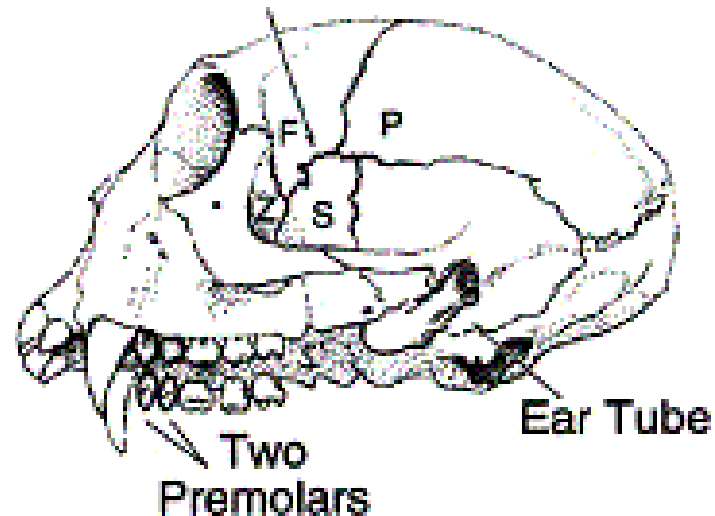
Zygomatic-Parietal Contact

F-Z kontakt

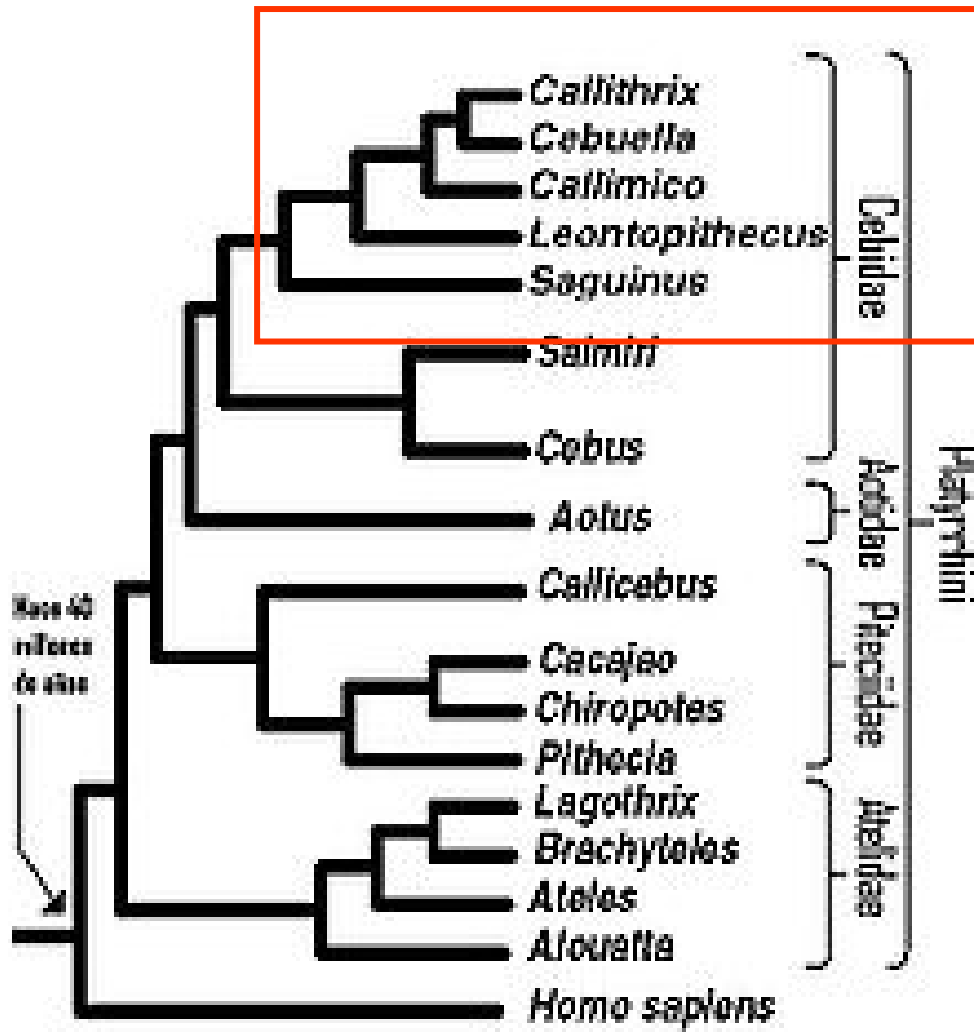
CATARRHINES

Frontal-Sphenoid Contact

F-S kontakt

Callithricidae - kosmanovití (26), většina prstů s drápkou, primitivní, hladké hemisféry, nechápavý ocas delší než tělo, bledě modré malé oči, osrstěné boltce

Callos = řec. krásný

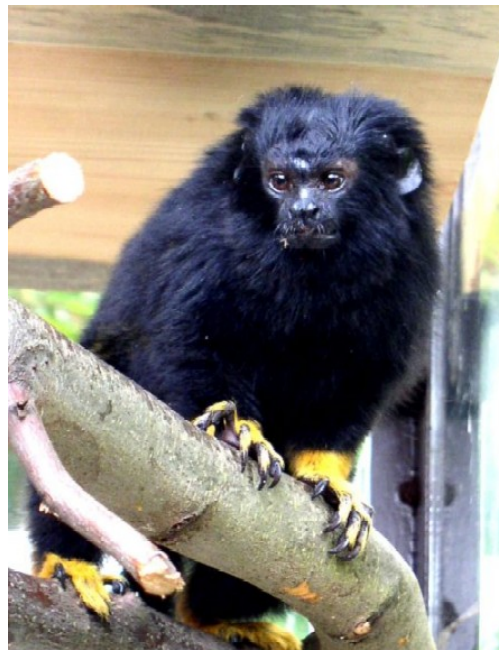
kosman bělovousý *Callithrix jacchus*

kosman zakrslý *Cebuella pygmaea*

lvíček zlatý *Leontopithecus rosalia*

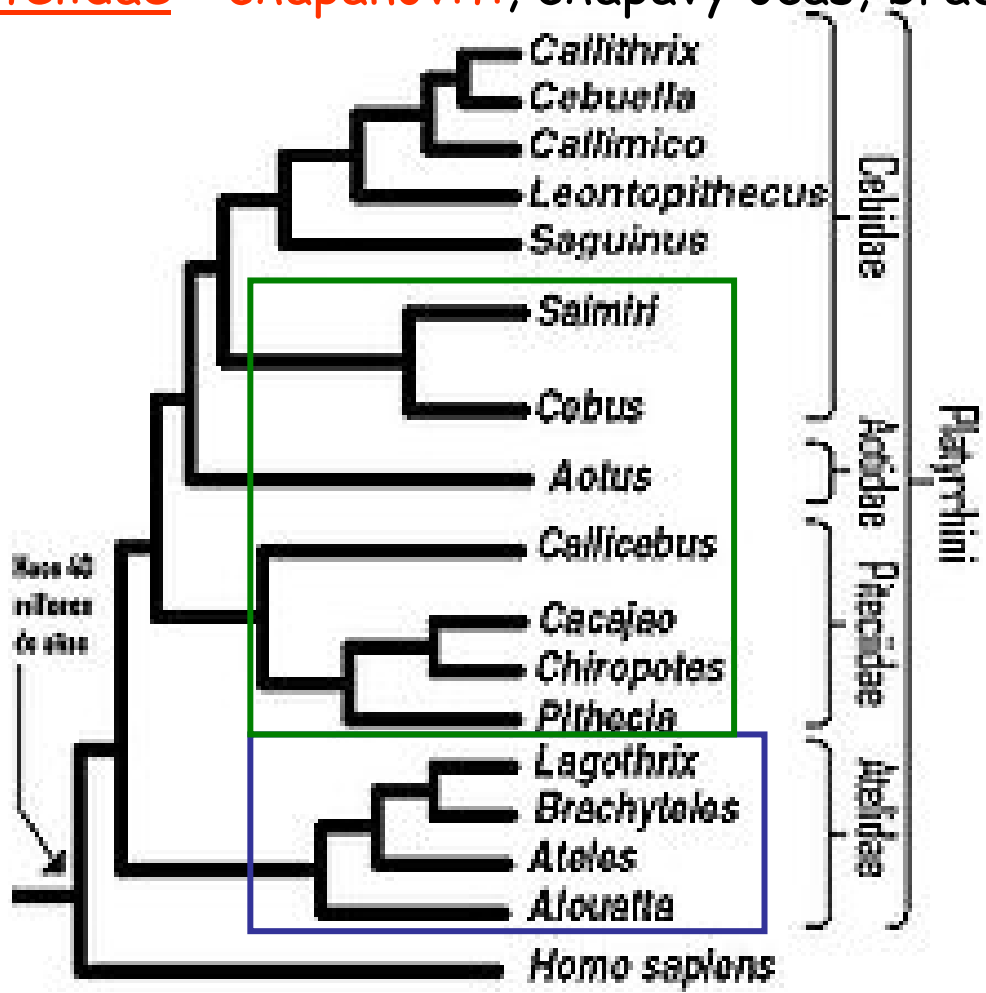
tamarín žlutoruký *Sanguinus*

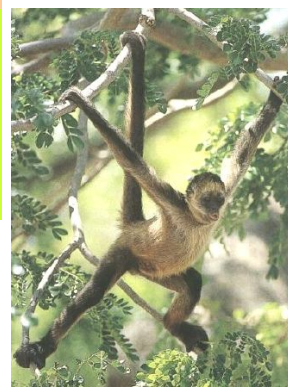
tamarín pinčů

Cebidae - malpovití (58), tropické pralesy JAm, noční mirikiny (i sam. čeled' - Aotidae), malpy s chápavým ocasem, kotulové (Cebidae s.s.), chvostani, titiové a uakari (i sam. čeled' - Pitheciidae), neosrstěný boltec

Atelidae - chápanovití, chápavý ocas, brachiátoři

kotul
malpa
mirikina
titi
uakari
chvostan
chvostan
chápan
chápan
chápan
vřešťan

Catarrhini (Cercopithecoidea) - úzkonocí, opice St. světa
 úzká nosní přepážka, ectotympanicum - dlouhá trubice, Afr., Asie, zubní
 vzorec (2123), ocas není chápavý, sedací hrboly, palce v opozici, na ruce
 i redukován, jen nehty, samice mají menstruační cyklus
Cercopithecidae - kočkodanovití (130), klenutá lebka, hulmani (As),
 guerézy (Afr), makakové (As), paviáni (V Afr, PŘAs), kočkodani (Afr)

makak
rhesus

mandril

kahau

kočkodan husarský

hulman
posvátný

gueréza
plášťiková

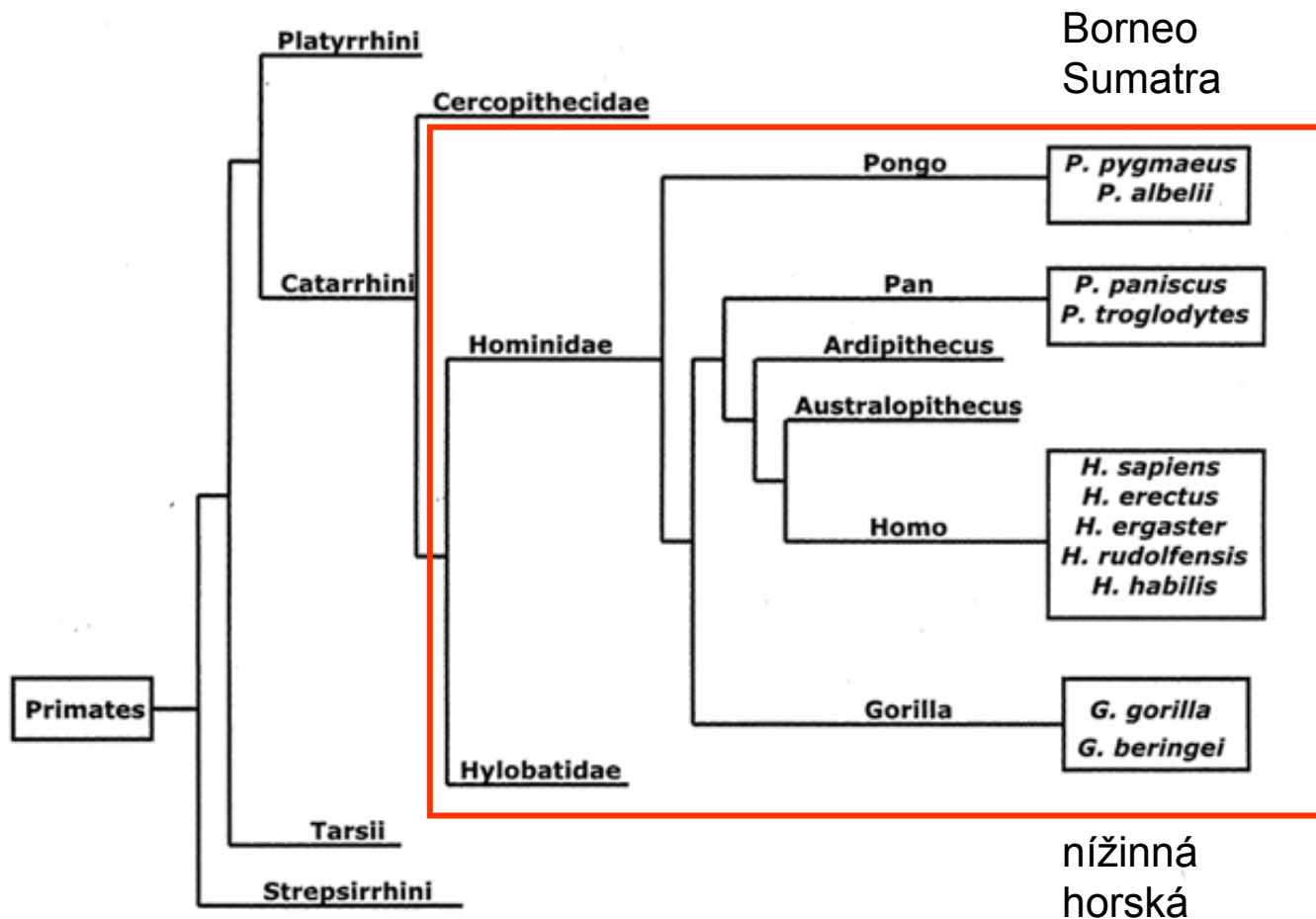
pavián plášťikový

Hominoidea

Z úzkonosých opic, velcí s dorzoventrálně zploštělým hrudníkem, prodloužené přední končetiny, brachiace, ztráta ocasu, malé nebo bez sedacích hrbolů, drypitékový vzorec stoliček (Y), dlouhá gravidita, 1 mládě; Hylobatidae (giboni, 14)) a Hominidae (lidoopi a lidé)

DOPLNIT - dále

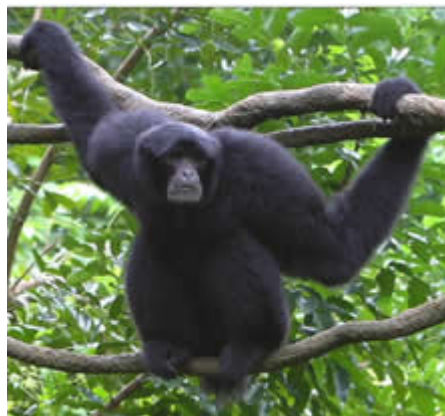
Hylobatidae - stromoví brachiátoři, po zemi bipedně

g. lar

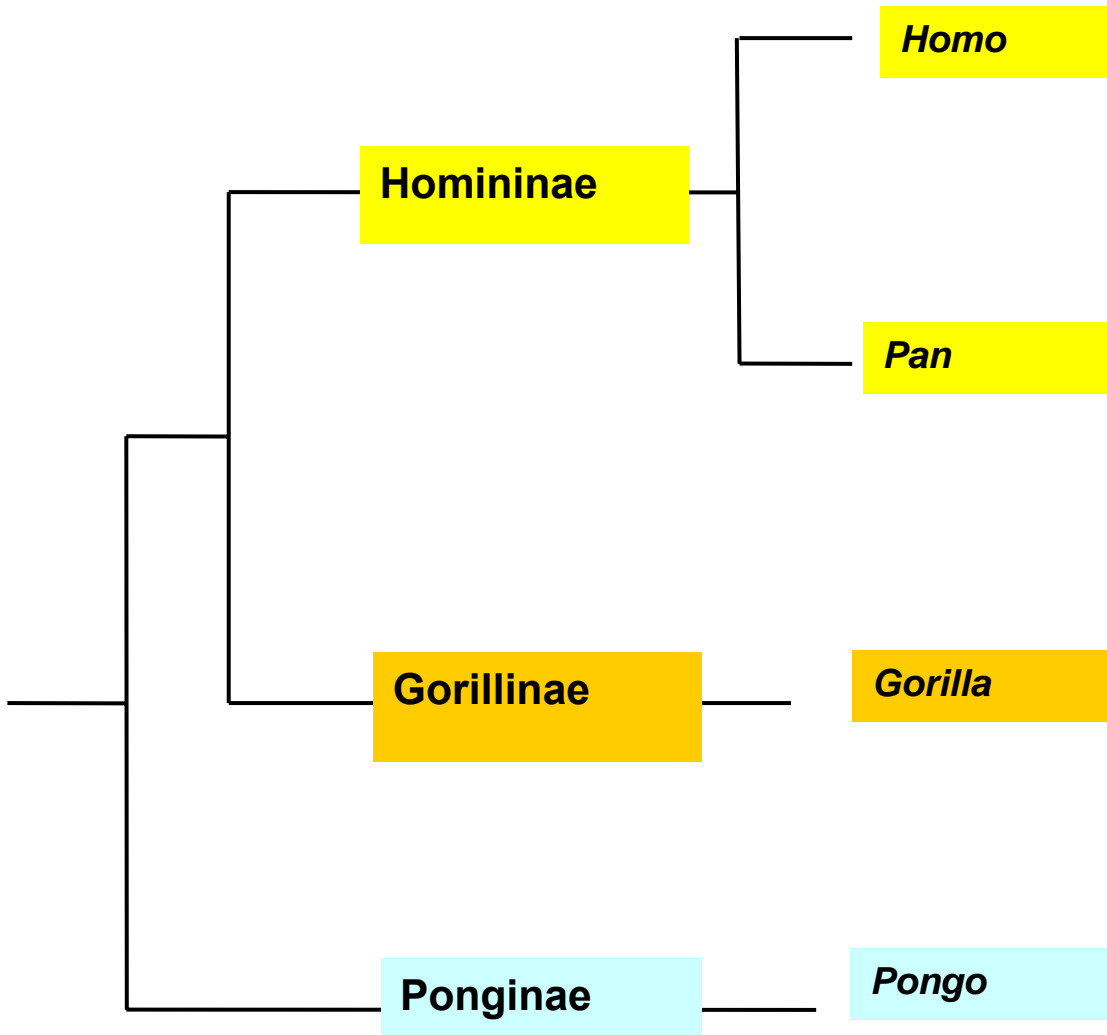

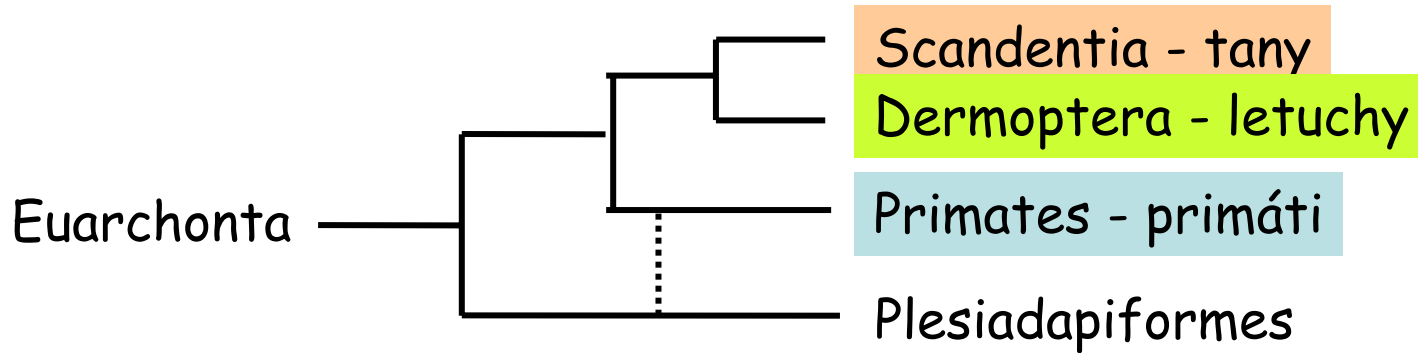
siamang

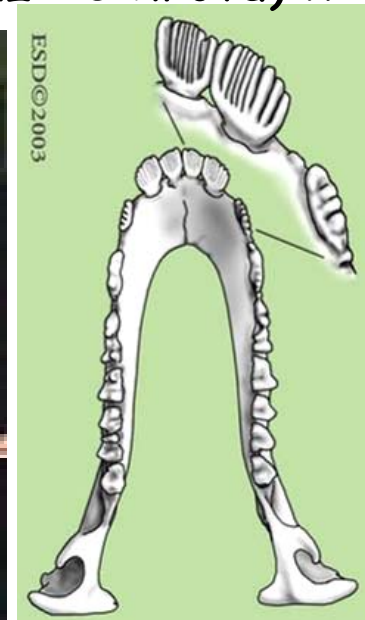
Hominidae

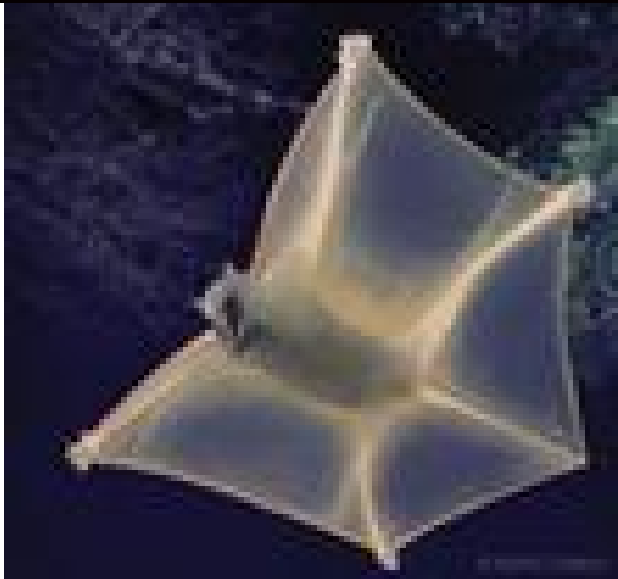

Dermoptera - letuchy

- osrstěný kožní lem - pasivní klouzavý let (flying lemurs), přes 130 m, **stromoví**, soumravná aktivita, velké dopředu směřující oči - stereoskopické vidění, býložraví - dlouhý jazyk, široký zubní oblouk - žvýkání, úplný chrup, I^2 - caniformní, $I_{1,2}$ - **hřebenité** (až 20 hrotů) k trhání listů a k čištění srsti,
- velký žaludek a dlouhé stočené střevo (4m), slepé dělené střevo (48 cm) s mikroorganismy trávicími celulózu, velikost kočky (*Cynocephalus volans*, *C. variegatus*)
- l. filipínská, l. malajská)

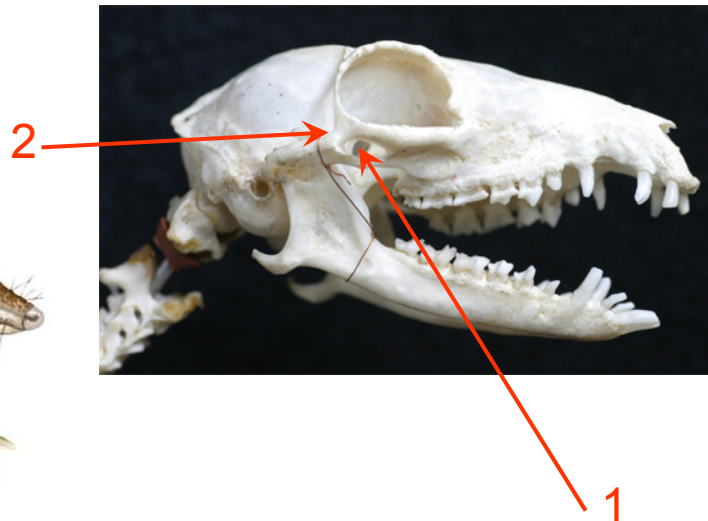

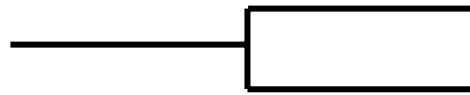
Scandentia - tany

- protažený čenich, nápadné boltce
  - JV Asie, stromoví, podobní veverkám („tupaia“), dlouhý osrstěný ocas, lov předními tlapkami, insektivorní, velká mozkovna, uzavřené očné (jako primáti), **velký otvor v jařmovém oblouku (1)**, postorbitální výběžek připojený k jařmu (2), protáhý lysý čenich jako rejsek (tree shrews), **dilambdodontní stoličky (W)**, sublingua, dlouhé pětiprsté končetiny, pohyblivé boltce, úplný chrup (38 zubů, I2/3, C1/1, P3/3, M3/3), velké horní řezáky, malé špičáky, široké stoličky, **denní akt.**, již na konci křídý; t. obecná (*Tupaia glis*), t. péroocasá (*Ptilocercus lowii*)
- 1 čeleď, 20 druhů

Tanovití (Tupaidae)

Glires

Lagomorpha - zajícovci

Rodentia - hlodavci

Glires

Býložraví s hlodavými zuby, bez špičáků; s diastemou, charakteristické žvýkácí svaly, palearktický původ

Lagomorpha - zajícovci (80-92)

řec. *Lagos* = zajíc, paleocén - *Eurymylus* - VAs

- v horní čelisti **2 páry řezáků**, I² - hlodák - na celém povrchu sklovina; za ním drobný I³; lofodontní stoličky s vysokými korunkami (hypsodontní), svalový výběžek nevyvinut, býložravci
- **cekotrofie**
- kulovitý čelistní kloub
- ploskochodci s osrstěnou spodinou tlapek, redukovaná clavicula
- u samců scrotum před penisem, bez bakula

Pišťuchovití (Ochotonidae, 26) eocén

- velehory Asie a SAm, krátké zakulacené boltce, krátké nohy, zakrnělý ocas, velký otvor v maxille, chybí superiorb. výběžek, MM bez scrota, 100-150 g

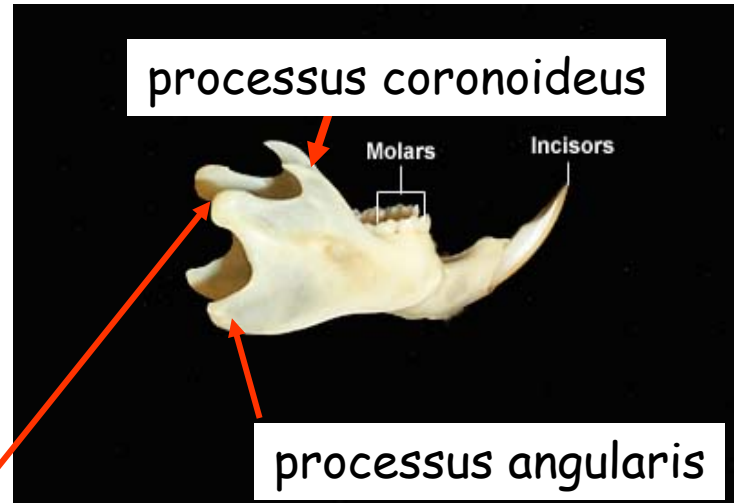
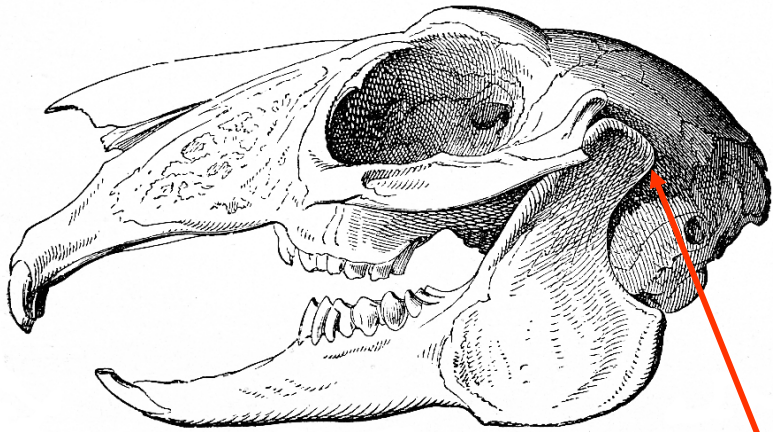
Zajícovití (Leporidae, 54-58) paleocén

- pozemní, hrabou nory, prodloužené boltce a zadní nohy, rozeklané pysky, slepé střevo 10x větší než žaludek, krátký ocas, *Lepus* (28)

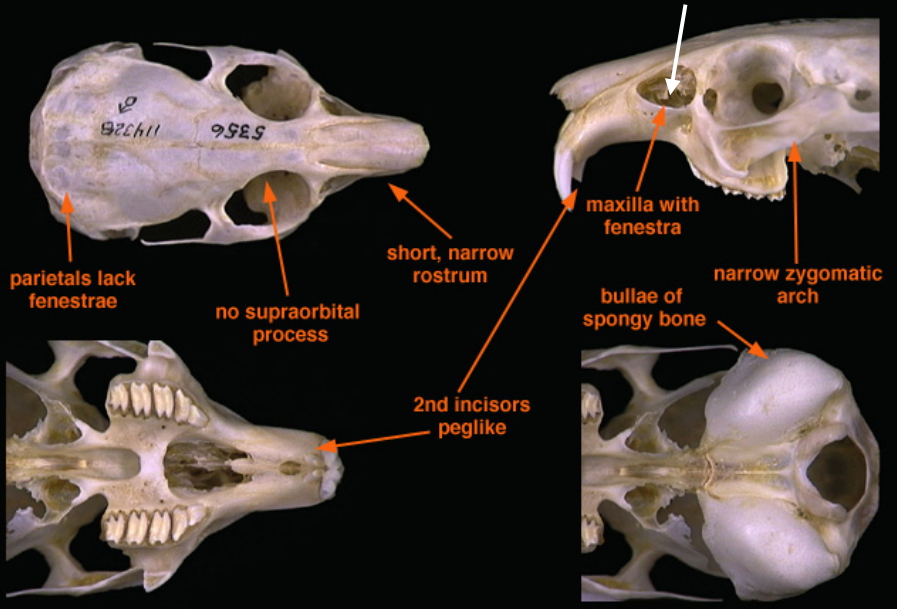
Lagomorpha

Rodentia

processus articularis

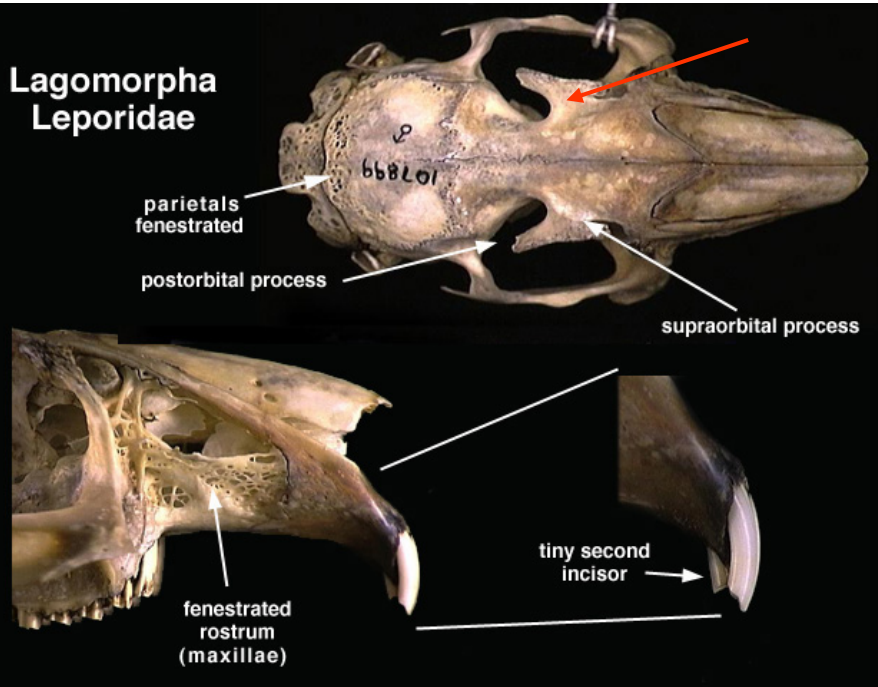
Ochotonidae

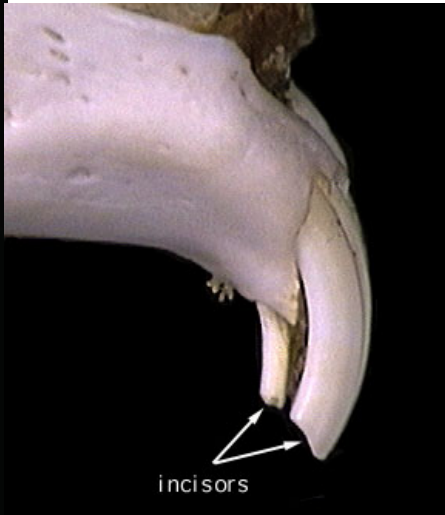
Ochotona princeps

Lagomorpha Leporidae

Oryctolagus cuniculus

Lepus europaeus

Lepus europaeus

Oryctolagus cuniculus

zajíc

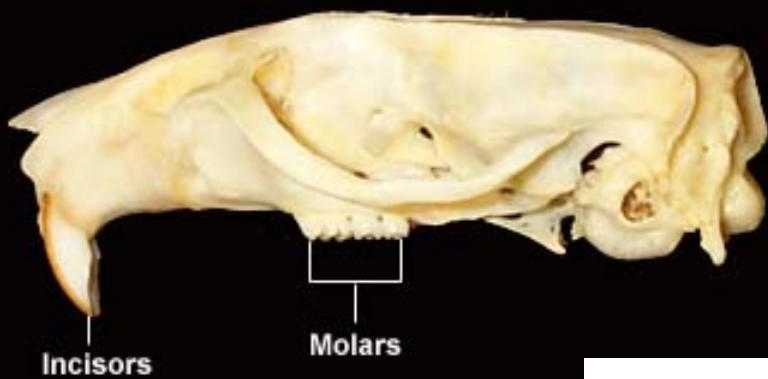

králík

Rodentia - hlodavci (přes 2000 druhů, u nás 26)

- známí z počátku třetihor, ale podle molekulárních hodin již před 100-94 mil. lety; pozdní paleocén, myšovití až koncem třetihor - rychlá evoluce
- krátká gravidita, početné vrhy, mláďata altriciální, i prekociální (JAm)
- diprotodontní chrup - jen s **jedním párem hlodáků** v každé čelisti, sklovina jen zepředu, diastema, na mandibule zřetelný p. **angularis**
- I1/1, C0/0, P2/1, M3/3 = 22, ztráta P = 16, rypoš stříbřitý 28 zubů

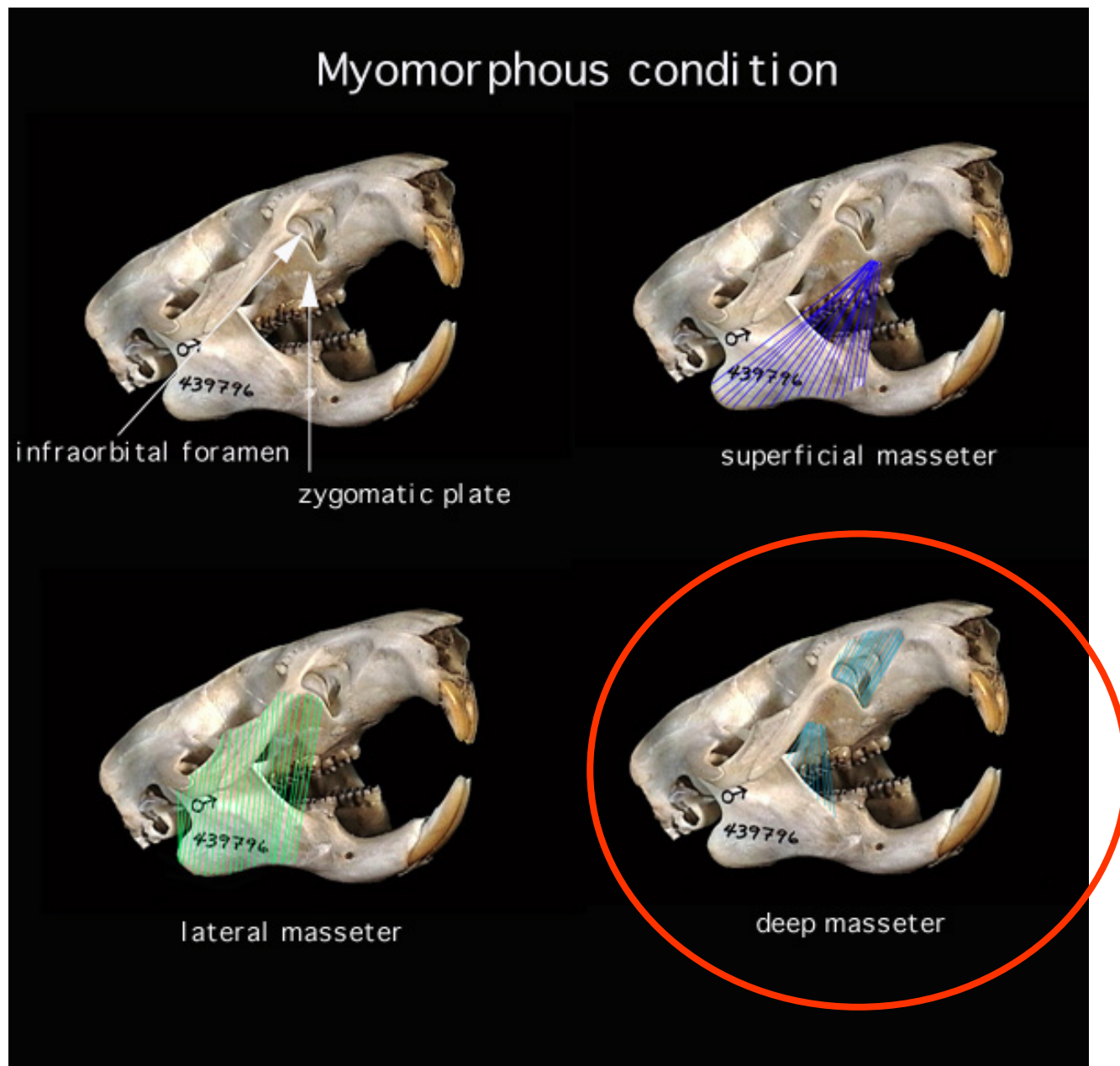
processus coronoideus

processus articularis

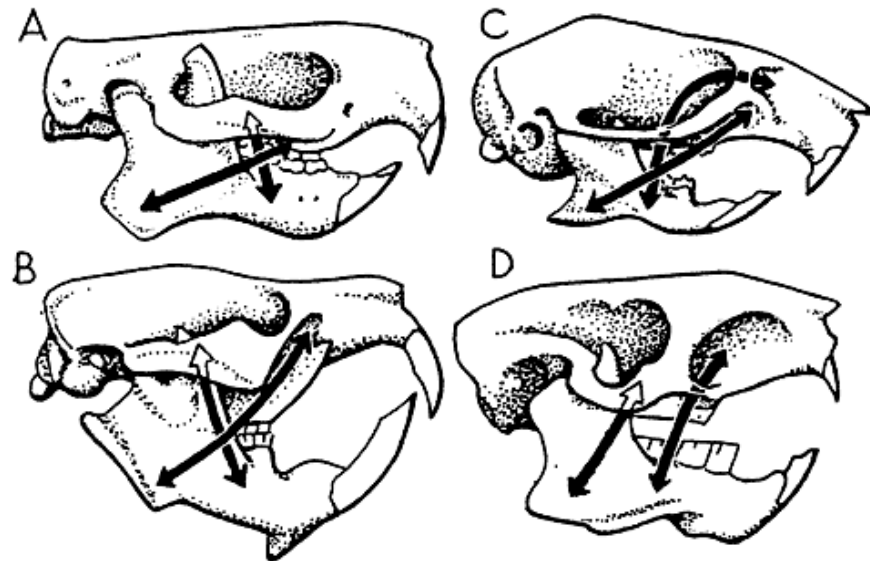
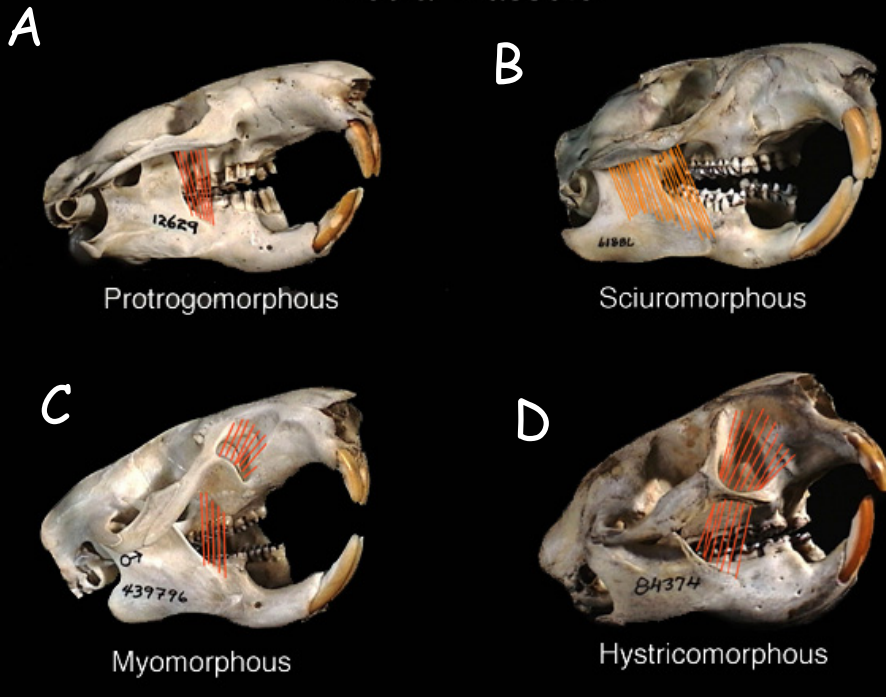
processus angularis

diferenciace m. **masseter** - systematický znak (Brandt 1885)

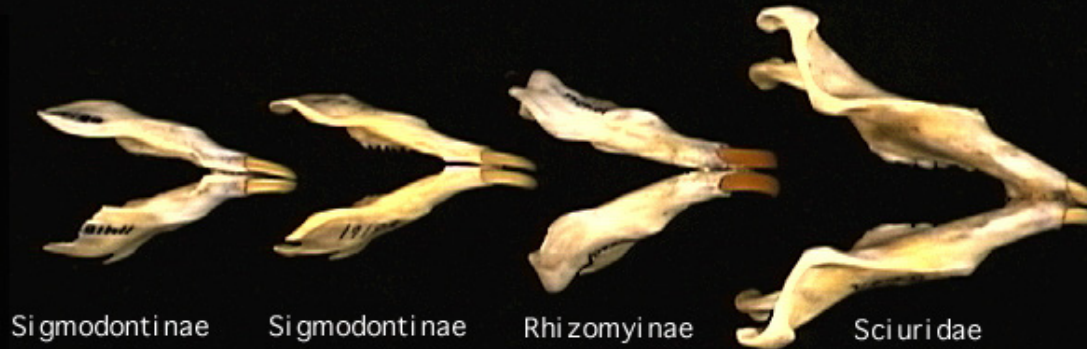

Medial masseter

- **protrogomorfní** (bobruškovití - SAm, rypoši - Af), **m.m. na ventrální povrch jařma**
- **sciuiromorfní** (veverkovití, bobrovití - Spol, pytlonošovití, pytloušovití - SAm), **2 větve m.m. na jařmo, 1 laterální větve podél jařma na rostrum**
- **hystrikomorfní** = kaviomorfní (šupinatky - Af, tarbíci - Af, As, gundiové - Af, dikobrazovití - Af, JAs, paky a agutiové - JAm, morčata, nutrie), **střední větve mm. pod jařmem na rostrum skrz rozšířený infraorbitální otvor, laterální větve na jařmo**
- **myomorfní** (myšovití, plchovití) - **1 laterální větve m.m. pod jařmem na rostrum**

Sciurognathous jaws

Hystriognathous jaws

- typy podle polohy p. angularis mandibulae: **sciurognátní** - p.a. je pokračováním spodního okraje mandibuly, pod zubní řadou, může se stáčet dovnitř a **hystriognátní** (230) (Tullberg 1899) - p.a. silně vybočený ven mimo zubní řadu, začíná na rameni mandibuly

- 28-33 čeledí, 2277 druhů (40 % savců)

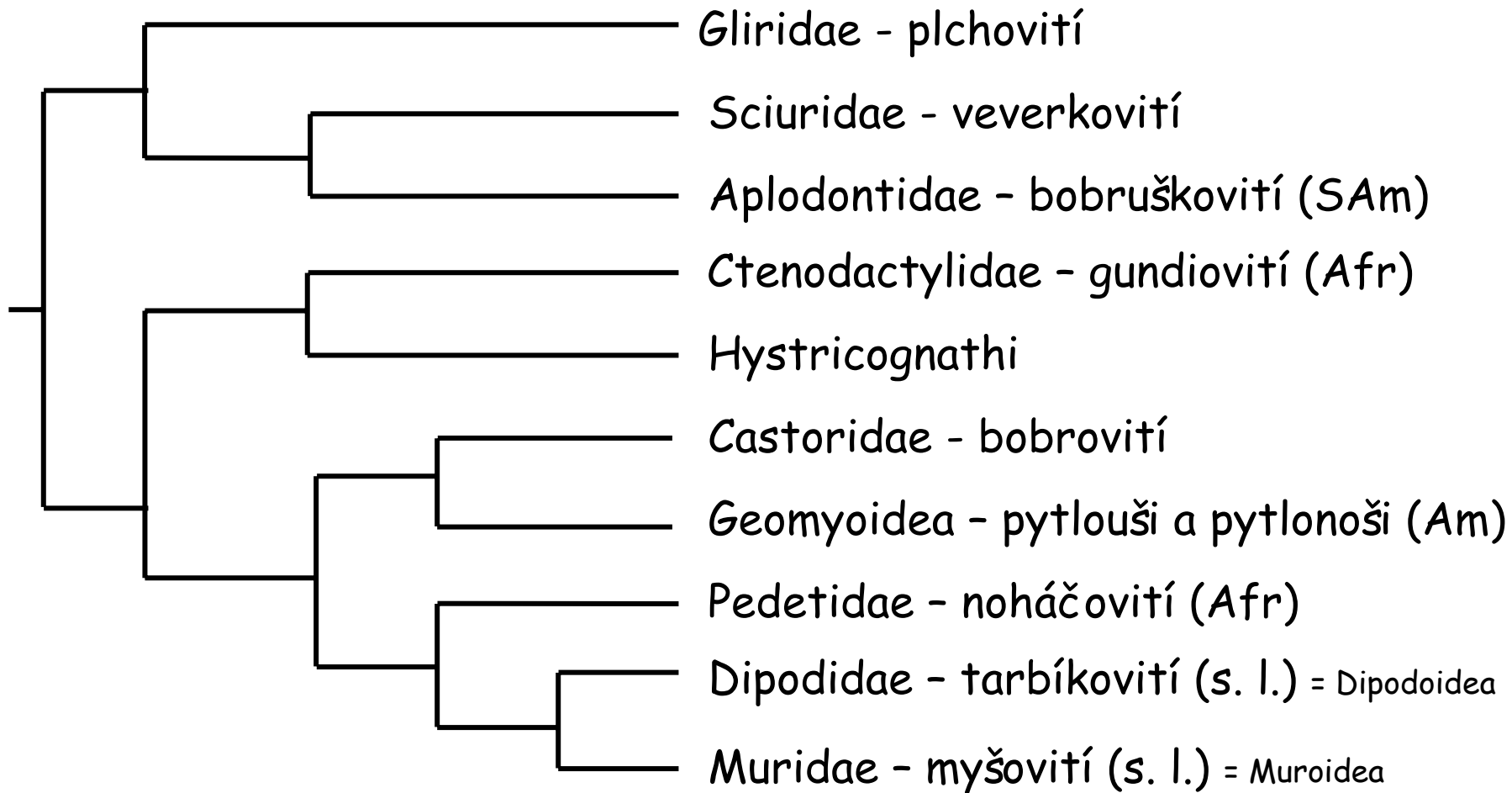
veverkočelistní (*Sciurognathi*)

bobruškovití (*Aplodontidae*)
veverkovití (*Sciuridae*)
bobrovití (*Castoridae*)
pytlonošovití (*Geomyidae*)
pytloušovití (*Heteromyidae*)
tarbíkovití (*Dipodidae*)
myšovití (*Muridae*)
šupinatkovití (*Anomaluridae*)
noháčovití (*Pedetidae*)
gundiovití (*Ctenodactylidae*)
slepčovití (*Spalacidae*)

dikobrazočelistní (*Hystricognathi*)

rypošovití (*Bathyergidae*)
dikobrazovití (*Hystricidae*)
skalní krysy (*Petromuridae*)
řekomyšovití (*Thryonomyidae*)
urzonovití (*Erethizontidae*)
činčilovití (*Chinchillidae*)
pakaranovití (*Dinomyidae*)
morčatovití (*Caviidae*)
kapybarovití (*Hydrochaeridae*)
agutiovití (*Dasyproctidae*)
pakovití (*Agoutidae*)
tukotukovití (*Ctenomyidae*)
osmákovití (*Octodontidae*)
činčilákovití (*Abrocomidae*)
korovití (*Echimyidae*)
hutiovití (*Capromyidae*)
+ velehutiovití (*Heptaxodontidae*)
nutriovití (*Myocastoridae*)

Rodentia

Hystricognathi = rypoši (Bathyergidae), dikobrazi (Hystricidae), morčata (Caviidae), činčily (Chinchilliidae), kapybary (Hydrochoeridae), nutrie (Myocastoridae) aj.

Muridae - myšovití (1300) vč. křečkovití (Cricetidae), slepcovití (Spalacidae), hrabošovití (Arvicolidae) aj., rychlá evoluce

Glis glis

Spermophilus fulvus

Marmota marmota

Sciurus vulgaris

Aplodontia rufa - bobruška
(SAm)

Ctenodactylus gundi - gundi
(Afr)

Heterocephalus glaber - rypoš lysý

Heliophobius argenteocinereus - rypoš stříbřitý

(Afr)

© Bruce G. Marcot

Hydrochoerus hydrochaeris - kapybara

Dolichotis patagonum - mara stepní (JAm)

paka horská - aguti
(JAm)

dikobraz obecný
(Afr, JaV Asie, Evr)

urzon kanadský
(SAm)

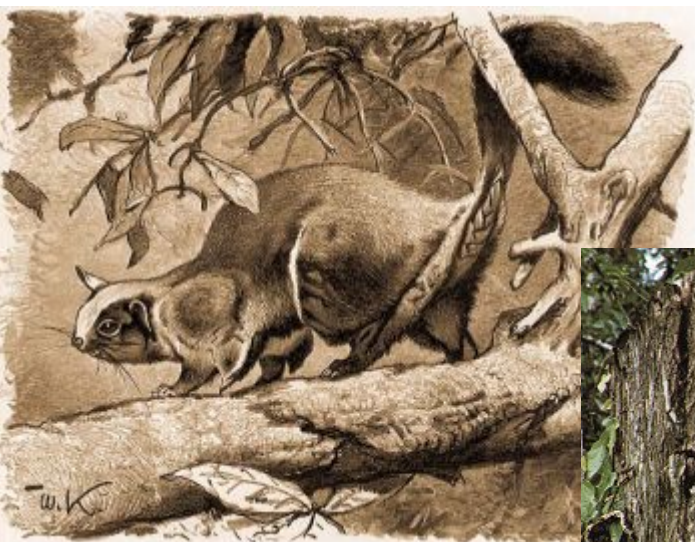

bobr kanadský

pytlonoš nížinný

(SaStř Am)

šupinatka

(Afr)

pytlouš mexický

(Am)

noháč jihoafrický - *Pedetes capensis*

slepec malý - *Nannospalax leucodon*

tarbík egyptský - *Jaculus jaculus*

(SV Afr,
V Asie)

(Afr)

Muridae

(SV Afr,
JZ Asie)

myš bodlinatá - *Acomys cahirinus*

pestruška - *Lagurus*
(stepi Stř. Eurasie)

(od Tur po stř. As)

(J Rusko)

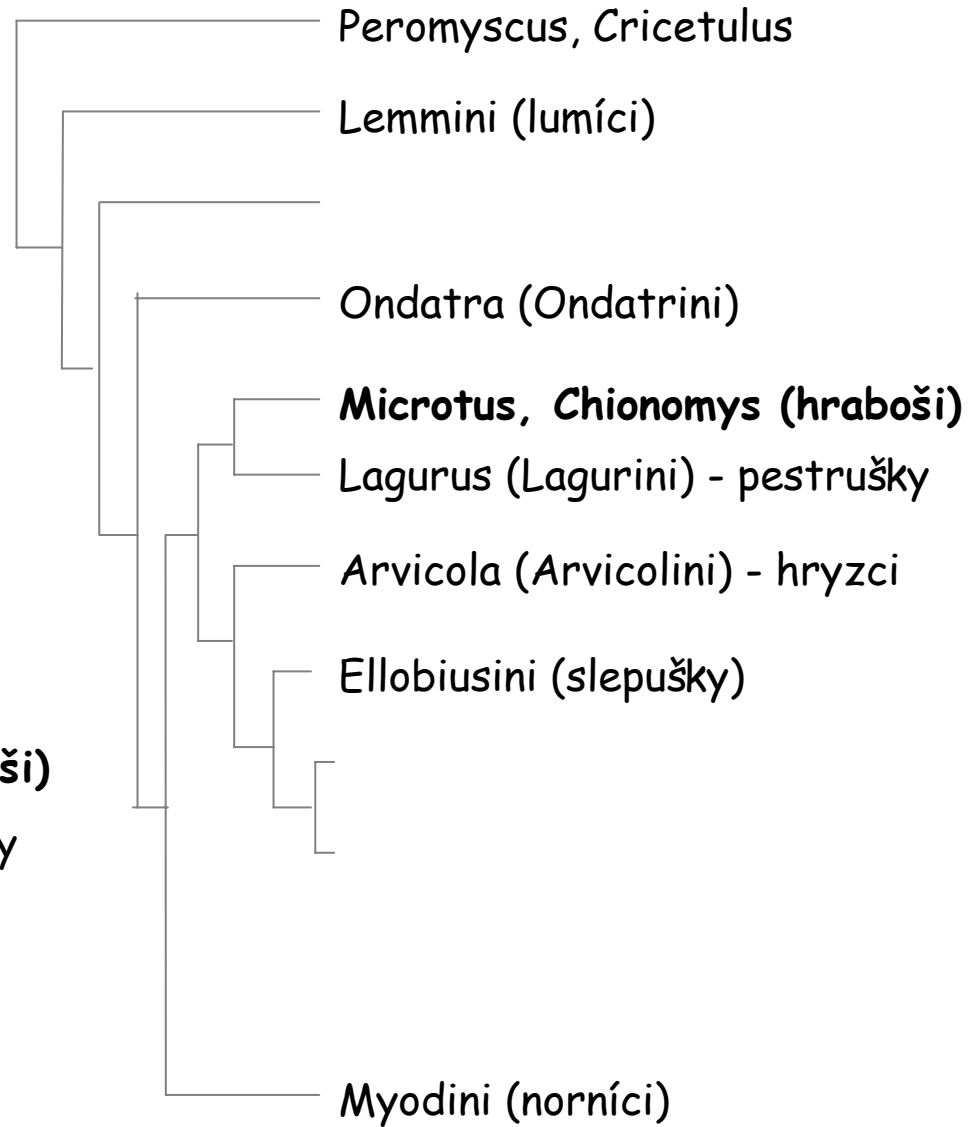
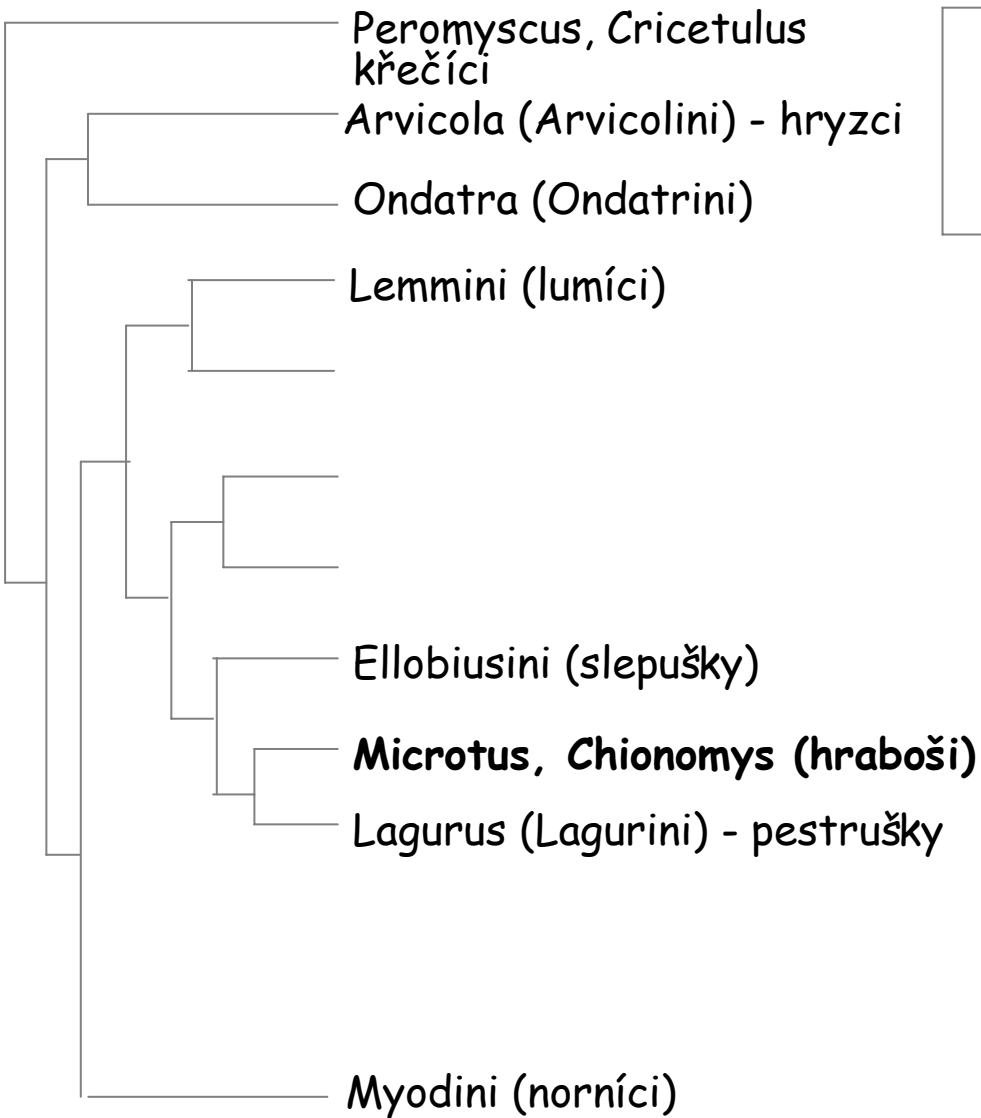
slepuška krtčí - *Ellobius talpinus*

lumík norský - *Lemmus lemmus*
(hory S Eurasie, Am)

Microtinae - hrabošovité

Arvicolinae

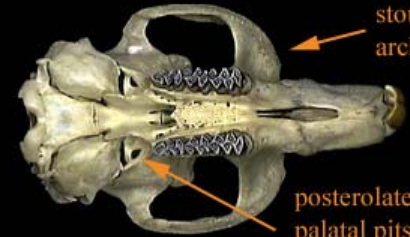
voles, lemmings, muskrat

postorbital crest or process
formed on squamosal

myomorphous, sciurognathous,
key-hole shaped infraorbital

stout zygomatic
arches and plate

posterolateral
palatal pits

cheekteeth prismatic,
hypsodont

Murinae

Old World rats and mice

myomorphous, sciurognathous,
key-hole shaped infraorbital

cheekteeth of most species
have 3 distinct rows of cusps

